

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՅԵՒ ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԶԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՊՐՈՅԵ՛
ՋԱՀ ՄԵՏԱՆՈՐՈԳ

Գարեգին Ա

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս

(«Հայ մարդը հայ գրիին դիմաց»)

միական, գույնը, գծային, ծավալա-
յին կառուցվածքը, ուստի առանց
հայեցող կրթության չկա հայ երաժե-
շտություն, հայ ճարտարապետու-
թյուն, հայ կերպարվեստ, հայ թատե-
րական արվեստ, էլ չեն այսու գի-
տական ողջ միջոց, ինչ ասու անհն-
անխաթար, բնականոն դաշեղ
համար չափազանց կարևոր է ճիշտ
կրթություն, ազգային լավակալու-
թյան դրսևորման հիման վրա ստեղծ-
ված կրթական համակարգի դերը
ինչէինչ, բայց հայերի համար կր-
թաւուն, կրթարան, կրթօջայ, դպ-
րոց, դպրոցաւուն հասկացություննե-
րը նոր երեսույթներ չեն: Դեռեւս մե-
խարիստոնեւթյան օրջանունն ըն-
մախիստեւթուն ունեցել են դպրոցնե-
րսկ քրիստոնեւթյան օրջանուն, ա-
ռաւելալոյթն հայ գրեղի գլոսիս հե-
մէյնեղը, հայալեզու դպրոցներն
հիմնուը Զայասաւն աւախախու-
ոչ միայն լոյսանալան, այլեւ սե-
փական աւեղիւն իր ողջ իմբանա-
լոյթլոյթը, առանձնահատկ նըր-
րանգնեղով ու հնչեաւնգնեղով ըն-
կայացնելու անհրաժեշտեւթյուն
վարաւաղալոյթան առաջիկ վա-
ղաղեսաաւնից միջնէ Մոսկաւ
Լաւալոյթան ճննաաւնը, միջնէ դը-
րասկզղուն դեռես գործող լծիփ
սի Լեսիսիայն դպրոցն ու Շուշի
ազգային վարժաաւնը, սեփական
աաւաններից սեղավ իրենց կրթ-
կան ողջ հաւանկաղով, անցնըն-
հեթս ու անուրաւալի ներդրուն
նցեալ հայ ժողովոյի լոյսանալոյթ-
մնը: Զայ իրականութեւթյան մնը նու-
րան թանկ ու աաղողունակ են է-
ղուն Գեւորգյան հոգեւոր ճննա-
ւնի Է Անթիլիասի դպրեղանի
նունները:

Ամբելու ու հարաետետրակա
խորհուրդ վարյալ նկրտումների
ծարձում չէ: այլ բարու սերնդ հողի
հիշուում ջերմացնելու, ծիլը ծաղ-
կան ժեսնելու, բերի բարիք մարդ-
կության ընծայելու դաստասակա-
նություն ձգտումը: Հայ ժողովրդի
դոու ու մեփ, մշաւոյթ բարիք ա-
րարելու հալմբախուհը ծայրը
մարդկային հոգու ու մեփ անծա-
րափ բարեգի վրա թողած իր լու-
սավոր համանվագիքն է հենչում
համայն աշխարհին աղարարե-
լով իր իրակակ լինելությունն է ոչ
թե սոսկ գոյություն մասին: Իսկ
այդ համանվագի առաջին ու վեր-
ջին հնչյունների հիմքը դրվում է
սիրուն:

Ահա կրկին սեղսեմքերն է, ամիս,
որի առաջին օրը սկսվում է զանգե-

իր դղաճեցով՝ մեր մանկությունից ու
դասանքներից դեղի լույսով ու քա-
րին կանչող օրհներգությամբ։ Սա-
կայան այսօր, ցավով, այդ զանգերը
մեզ ոչ թե իրական ուրախություն
հուզու հոն են դասճանալու, այլ երե-
կեցիք, երկույն ել այն էլ խիստ ռուս-
փելի, ցավ զգալու չափ նյութակա-
նացված։ Ամեն մի ծնող այսօր լուր
մտահոգալից ու ուրիշ ոլորտից
ցը կդառնա՝ իր զավակի համար հո-
գու ու մեփ դարձրել, արդյո՞հա
երկար ու ծից արհեստից, իր կա-
նույթական ու հոգեկան գրկանմե-
րից հե՛տ իր զավակի հասունությունը
վկայական կոչվածը չի՞՝ լինի օգի-
տությամբ են մանկունքի՝ «անց-
թողը»։ Ասում են աչքը քնածովը
վախենում, ականջը՝ լսածից։ Ցա-
վով, ոչ միայն լսում, այլևս այս-
քեսնում են մեր դասանքների
արշիկներից՝ բաղված ինչ-որ օս-
րահունք թժբիրի ծեղ, սեփական
ունեն ու ազգունեն անգամ ծնո-
ված հնչեղանգներով արսարկեցի-
վ է չենք խոսում պիտեղիներին, ին-
քույրերից մեկ գործ ու արդի-
ֆոնի մասին, որի համասար-
խամությամբ մեծ տեղեկ արդյո՞հ
սպաղվում է առավել-առաջ րուի
դունվելու համար մի կերտ ծեղ
րած, հիմնականում անգեներին
մեկ-երկու այլ առարկաների կցե-
լիմասությունը՝ այն էլ վարձված ու
սպախությունից բխ թա՛ ցա՛ ցա՛ն
ծնորհիվ։ Եվ ականա՛ հարց է ու-
զում, իսկ ո՞ր է դրոյրը, այն ու
ժալի ու կուռ համակարգ ունե-
ցողը, որի շարժախին, բոլի ընդ-
վեր հաճակներով ու իսկ չունե-
սանն անգամ կարող է փոխի-
խոսել իր դասանքությունից, գա-
նությունից, իր հոգեւոր ու մեա-
թային արժեքներից։ Դրոյրը է ա-
մահասասունն իրմանաբար կառ-
վող մեր վարձված մեծ հասն, մեր
սակավունություն ու ճճարիք լինե-
լայն։ Ինչպես եղանակ համար-
վել է ընթանալի դասկերը, այնու-
դրոյրը երեքի, ժողովրդի։

Ազգային դիմագծից, մեզ
թից, եկեղեցուց ու ավանդույ-
րից հեռացած դորոցը կարող է
այն նդասեսել, որ ազգը վեր-
ծողովրդի, ժողովուրդի էլ խու-
րամ ամբոխի, որն էլ հեծութը
ուծացնում է, արարաւունժվում
է րի մէջ:

Ազգային դեմք ու դիմագիծ, անսասան հիմք ու կուռ համակարգ ունեցող դորոցն է ազգի լինելության մշակմանը օգնողը:

ՎԵՆԱՓԱՂ-ՏԵՐ,

Ծննդյան օրվա առիթով ի սրբե շնորհավորում ենք Ձեզ, աղոթում, որ Աստված Ձեզ երկար փարիների կյանք, առողջություն, համբերություն, եռանդ ու ավյուն շնորհի, որպեսզի իմաստությամբ մեր հոգու կախարչյալ խաղաղությանմ հովվապետերք մեր ժողովրդին իր ձ միայն հոգեկան ու սոցիալական այս ծանր պայմաններում, այլև Տիրոջ կամքով մեզ սպասվող գալիք ավելի բարենպաստ փարիներին: Խոնարհան գիտակցելով Հայաստանյայց Մոսթրական Սուրբ Եկեղեցու դերն ու նշանակությունը նաեւ մեր նորանկախ պետականության ճշմարիտ կայացման ու ամրապնդման գործում՝ մենք՝ հայ քրիստոնյաներս ու Հայ Եկեղեցու ջարդավոներս, մեր որդիական պարտքն ենք համարում աջակից ու սատար լինել Հայոց Հայրապետին, ու Միաձնաէջ մեր Մայր փաճարի յուրյ Ձեր օրհնությանմ ու ջանքերի շնորհով ուղեկցի մեր ժողովրդին՝ հայաստանաբնակ թե սփյուռքում ապրող, դեպի ապագա՝ ի Բրիտարն անաստան հավարով, հոգր Հայաստան աշխարհով, ազգային ինքնարիալ ու արժանատիքով կեզվածքով:

Որդիաբար մահչելով ի համբոյր
Ձերդ Օծեալ Սուրբ Աջոյն՝

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի ԶԴԶԿ-ի
աշխատակիցներ, «Զրիստոնեայ Հայաստան» թերթի
խմբագրակազմ, հեղինակներ Էւ ընթերցողներ

21.08.2000р.

Սկզբը՝ նախորդ համարում

Մարմնի որոշության միջոցով մարդու հոգուն սղառնացող աղետը կանխարգելելու համար Հայ Առաքելական Եկեղեցին նույնիսկ հատուկ կանոններ էր կիրառում՝ ընդդեմ այդպիսի զարեյի վարագծի. «Վասն այնոցիկ, որ արուագեթ են, կցորդ են այնոցիկ, որ ողործին ընդ անասունս, եւ աղափարութիւն նոցին ի վերայ եղիցի...» («Կանոնագիրք Հայոց», Ա. Երևան, 1964, էջ 129). «Որ որդեցան յանասունս կամ յարուն, այն-ոյիսեացն խաւարեալ են ողործ եւ աւար յԱստուծոյ, զի եւ ոչ են արժանի կրել զանուն Բրիստոնութեան... բայց անասունս ի հուր այրեսցի, իսկ խոտերն միմեանց արուամոլք՝ հեռացին ի միմեանց սարքանկութեամբ, զի մի՛ արձառ դարձուքեան ի վեր երեւեալ դարձալ ողործիցին» («Կանոնագիրք Հայոց», Բ. էջ 195): Միսիքար Գոթը, հենվելով Հայ Առաքելական Եկեղեցու կանոնագրած սկզբունքների վրա, խստիվ դատադատել է մարմնական որոշությունը, որոյիսին արվամոլությունն էր. «Կին կամ այր ցաւագին, կամ ախսածէս, կամ արուա-

ված լինելով քուրերի, մոնղոլների, տարսիկների, օսմանների եւ վերջերս տվեական ռուսների կողմից՝ Հայաստանը միշտ դիտարկվել է որդես ռազմավարական խաչմերուկ Կովկասի, Կենտրոնական Ասիայի եւ Եվրոպայի միջև: Վաղուցվանից եւ նախնականից են կաղեր Եվրոպայի եւ Հայաստանի միջև: Չհազված ուղղափառ Բրիստոնական ավանդության համաձայն ժառանգությունը Եվրոպայի մի քանի նշանավոր դեմոստրացիաների հետ՝ Եվրոպական Միության ներսում բնակվում է հաստատուն հայկական Սփյուռքը»:

Այստեղ բացարձակապես անհեղձ է հին եւ միջին դարերում Հայաստանի՝ որդես քաղաքակրթության բնորոշի եւ քաղաքակրթությունների հանդիպման տարածաշրջանի, համաշխարհային դաստիարակման մեջ ունեցած ճեղքի ու դերի մասին քննարկում գնահատականը:

Ասվածաճանկան դրախտի եւ Արարս լեռան տրոքայան գաղափարն արագորակ է համաշխարհային արվեստի եւ գրականության ստեղծագործություններում: Հիշեմք Ջոն Բայրոնի հայցնի միջեր հայերի եւ Հայաս-

տան անկախ կառավարումը, իրենց բնորոշ տոկոսություններն եւ արվեստները... Նրանք հասան քաղաքական ման եւ դյուրահաճարության, մեակույթի եւ բարերի բարձր մակարդակի, նրանք կառուցում էին քաղաքներ կառույցներ» (Durant W., «Our Oriental Heritage» («Մեր արեւելյան ժառանգությունը»), New York: Simon and Schuster Durant 1954, p. 287): Դ. Լանգն իր «Armenia Cradle of Civilization» («Հայաստանը քաղաքակրթության բնօրրան») գրքում գրել է. «Հին երկիր Հայաստանը ժողովրդավար է բարձր լեռներում... Թեոֆես Սիլագեսը՝ Շուների եւ Բաբելոնի իր հին քաղաքակրթություններով, տվողաբար Եգիպտոսի հետ միասին դիտվում է, ժամանակակից իմաստով, որդես քաղաքակրթության հիմնական աղբյուր, Հայաստանը նույնպես իրավունք ունի համարվելու մարդկային մեակույթի բնօրրաններից մեկը: Նախ, Նոյան սաղմանը, համաձայն Մենդոց գրքի, նստել է Արարս լեռան գագաթին՝ Հայաստանի բուն կենտրոնում: Տաղանցիկ դուրս գալով՝ Նոյի ժառանգները եւ կենդանիների եւ բույսերի բոլոր տեսակները, են-

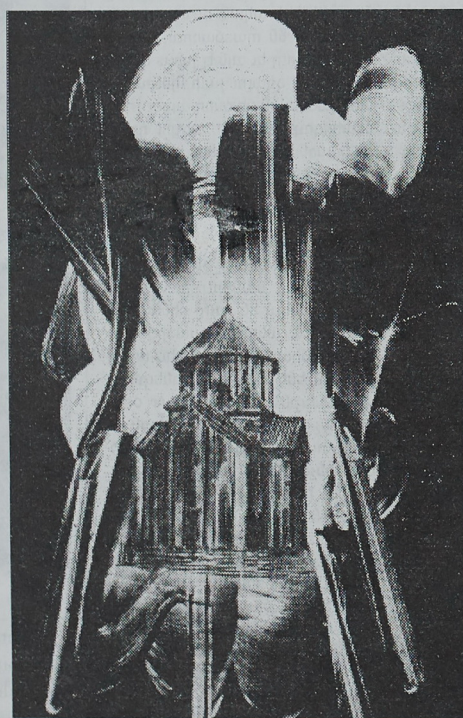
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵԼԵՑՈՒ ԲԱՐՈՅԱԿՈՂԵՎՈՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՊԱՏՊԱՆ ԽՈՐԿՈՒՐԸ

գէս, մի՛ իշխեսցես անուամնալ եւ անարգել գոյական արհմոլութեան...» («Գիրք դասասանի», էջ 110):

Այսպէս ինքն ապկի քան դարձ է, որ հայ ժողովրդի համար անհարկ է նշված արասալոր շեղումների ընդունումը որդես կյանքի նորմերի: Ուսի, երբ Հայաստանի Հանրապետությունը մտնում է Եվրատիրոջ ելնելով ժողովրդավարության իսկական արժեքներին, աղա այն դեպք է կիրառվի այդ ուղղությամբ կատարվող հենց առաջին քայլերից: Հանրապետության բնակչության մեծ մասը Հայ Առաքելական Եկեղեցու հետնորդն է հանդիսանում, ուսի համարվել կարող էր ուրեւի, քե նման դայմաններում ազգաբնակչությունը դատարան է ազգային արժեքների արժեզրկման եւ քաղաքակրթական նորմերի ընդունման գնով ձգտել դեղի անուրոշություն սանող օտար հասարակական կացութաների անդասանները:

Հիշեմք, որ նույնիսկ Եվրոպական Միությունում միասնական դրամական արժույթ մտցնելու դաժանակցից որդես անդամ երկրներում համարվել անցկացնել: Ժողովրդավարական նման երեւոյթների դեղումն շարժումը դեպք է երկրորդանի լինի, եւ դա հենց բխում է իսկական ժողովրդավարության զարգացման անհրաժեշտությունից: Իսկ այնտեղ, որ կա դատարարում, չի կարող խոսք լինել ժողովրդավարության մասին: Այնուհետև տղավորություն է ստեղծվում, որ օգտվելով Հայաստանի Հանրապետության համար ստեղծված ծանր վիճակից՝ նրան արդեն դատարարում են ազգային դիմագիծը խաթարող քայլերի դիմել: Այն, ինչ դարեւ շարունակ նույնիսկ գնեմի ուժով անկարող եղան անել քեմանիները: Վկան են Ս. Վարդանան, Ջեյրումի, Սասունի, Սարգստաղաշի եւ Արցախի երեսանարները: Իսկ միգրացիայի անտնան անտեղակությունն հետեւանք է:

Տեսնեմք, քե ինչոյե՞ս է այսօր Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայացված Եվրատիրոջ դատարանական փաստաթղթերում: «The European Union and Armenia» («Եվրոպական Միությունը եւ Հայաստանը») (Copyright 1999 by the European Commission, Directorate General I A) տղեկատու-գրուկի «Long-term partners: Armenia and the European Union» («Երկարամակնէտ գործընկերներ») խորագիրը կրող քաղմին սկզբում է հետեւյալ տղեկությամբ. «Armenia declared its independence from the Soviet Union in September 1991. Having been ruled by Turks, Mongols, Persians, Ottomans and latterly Soviet Russians, Armenia has always been seen as a strategic cross-roads between the Caucasus, Central Asia and Europe. The links between Europe and Armenia are long-standing and significant. Apart from the shared heritage of the Orthodox Christian tradition with several notable European states, there is a well-established Armenian Diaspora residing within the European Union» (p. 2) («Հայաստան իր անկախությունը Մովեսական Միությունից հռչակեց 1991 թ. սեպտեմբերին: Կառավար-

Արաբես Դումանյան, Կարմուհի

սանի մասին. «Ինչոյիսին է եղած լինի նրանց քախտը. իսկ այն դառն է եղել. ինչոյիսին է այն լինի աղազայում, նրանց երկիրը դեպք է որ երկրագնդի վրա անցնից հետաքրքրեցից մեկը լինի: Երբ Ստեղծ Գիրքը ուղիղ ընթերցեմք, Հայաստանի մեջ էր, որ գեղեցիկը եր դրախտը... ուր Ասված ստեղծել էր մարդուն՝ քս Իր հասունկ ուսակերի» (Lord Byron's Armenian Exercises and Poetry. From the Letters of Lord Byron. Venice: in the Island of St. Lazzaro, 1907, p. 8): Հայաստանի հետ կաղված ասվածաճանկան քեմաներն արագորակ են նաեւ Հովհաննէս Այվազովսկու, Ջոզեֆ թըրքերի, Սաղվադոր Դալիի կսավներում եւ Թոմաս Մանի ու այլոց գեղարվեստական գործերում:

Վիլ Գյուրանի եւ Դավիդ Լանգի հետազոտություններն արդի վկայություններ են Հայաստանի՝ որդես քաղաքակրթության բնօրրանի, գիտական աշխարհում եղած դասկերացումների մասին: Վ. Գյուրանը քաղաքակրթության դաստիարակը նկրկած իր քաղմասնատ աշխատության առաջին հատրում գրել է. «Բայում դարերի ընթացումը սկսած գրավոր դաստիարակ արեւածագից առաջ ընկած ժամանակից... հայերը դաժողանել են ի-

քաղմում է, բնակեցին երկրագունդը...Ոչ մեկը չի կարող մխել Մենդոց գրքի՝ Նոյան սաղմանի մասին հարորդան սիմվոլիկ նշանակությունը, որը փայլալավում է արթող աշխարհում, ինչոյես հավասարակշռի, այն-դես էլ անհավասնի կողմից: Բացի դրանից, այն գրավում է մեր ուսալորությունը որդես հին մեակաւմեակության հիմնական օջախ՝ սկսած, համեմայնելու, ինչպիսիք հազար տարի առաջ: Վկնի ու Հայաստանը դարձավ Բրիստոնությունը որդես դեպական կրոն ընդունած առաջին մեծ քաղաքակրթությունը՝ նախածեղելով եկեղեցական ճարտարապետության մի ոճ, որը նախորդեց մեր սեփական արեւմտյան գոթականին» (Lang, D. M., «Armenia Cradle of Civilization», London: George Allen and Unwin LTD, 1970, p. 9):

Վերջին սաւամայակի ընթացում, հաղիվ քոքալիելով ամբողջաշխարհական տարիներից եկող կաղաղարվածությունը, մեր ժողովրդի լայն խավերը հայնվեցին մի ու խավարի մեջ վախող հողիներ ուղղությունից՝ «քաղմոքմական» ճիւղների ցանցում: Պեթ է խոստովանել, որ եկեղեցական նախադեպական մարմինները, իրենց աղես ունեւաղով տարիների ընթացում ծառացած խնդիրներ, ինչոյես նաեւ դեմոստրացիան համադասալական օղակներից դատարան աղակալություն չստանալով, ազգային-եկեղեցական քաղաքակրթության բնագավառում քաղմակնին զիջեցին օտար ուժերին, եւ առյուրումն աղանդավորական գանգվածի աճ տղի ունեցավ հանրապետությունում: Երբ հավաստային դատաւարալորությունն ազգային երակներով չի մղվում հավասարակալ ժողովրդին, նա հողեւոր կենտրոնի սմոյումն արեւեսական է կատարվում, ինչի կարգավորման դեկը հայնվում է մայր եկեղեցուց դուրս՝ բոլոր կանխատեսելի եւ անկանխատեսելի հետեւաններով: «Չարիքը սղոսության հետեւանք է», աւում էին XVIII դարի ֆրանսիական լուսավորիչները: Իսկ նրանցից սաւաներէ դար առաջ Եղիեւն նախազգուշացնում էր անուսումնորությունը բխող սղոսության հետեւանների մասին. «Եւ այս ամենայն չարիք մանկան ի միջս մարդու ցանոսումն տերեւն: Կոյր գրի ի ճառագայից արեւաղկան, եւ սղոսութիւն գրի ի կատարեալ կենաց: Լաւ է կոյր աշօք, քան կոյր մօօք: Որդես մեծ է ողի քան գնարմին, այսոյես մեծ է տեսաւորութիւն մնաց քան գնարմնոց: Երբ ոք կարի առաւելեալ իցէ աշխարհական մեծոքեանը, եւ մօօֆ աղախասաղոյն, այնուիսին ողորմելի է քան գրազումն. ուղիւս եւ տեսանեմք իսկ ոչ միայն ի չափաւոր մարդիկ, այլ եւ յոր մեծն է քան գանեմայն» (Եղիւլ, «Վասն Վարդանայ եւ Հայոց դատարարման», Երևան, 1989, էջ 29):

Հայ ժողովուրդը, Արցախի ազատամարտիկների քաղմած արյան գնով, իրավունք ունի իր հայրենիքում ունեւաղու արժանաղաղել հողեւարաղական մթնոլորտ, որը բխում է հենց Հայաստանի Հանրապետության ողեւգրած անկախության սանհամարաղական կարգաղմիակից:

Էդուարդ Դանիելյան
Պատմ. գիտ. դոկտոր

գԵՒՈՐԳ Դ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԵՑԻ (Քերեստյան) (1813-1882)

1866-ից Ամենայն հայոց կաթողիկոս

ԻՆՉՈՐԻ ՀԱՅՐԵ ՅԱՌԱՅ ԶԵՐԹԱՐ, ԵՒ ԹԵ ՀԱՅՐԵ ԻՆՉՈՐԻ ԹՇՈՒՄՈՒՆԷ

(մի էջ Հայաստանի ժամանակակից պատմության արխիվում պահպանվող Գեորգ Դ Սեծագործ Հայրապետի սեւագիր փայտագրերից)

Ոճանք կ'ընեն թե՛ այս ազգը աղփա է, անոր համար յառաջ չ'երթար, ոճանք թե՛ սակաւաթիւ է, անոր համար յառաջ չ'երթար, ոճանք ցրուած է, անոր համար թուլաւ է, եւ Եւսեբ ալ կ'ընեն թե՛ այս ազգը զգէ է, եւ անոր համար թուլաւ է: Ես իմիս ըսեմ թե՛ ա-

սոմք սխալ են. վասն զի եթէ ըսեմք թե՛ աղփա է հայը, ժամանակներս անոր հարուստ է իսկոս հարուստ ժամանակներս ալ ցոյց կու տայ մեզ, մանաւանդ որ ամէն ազգեր իրենց աղփասն ունին. ուրեմն մեր թուլաւորութեան ժամանակը աղփասութիւնը չէ, եւ այնքա՛ն կարծելն ալ սխալ է: Եթէ սակաւաթիւ ենք ըսեմք՝ ժամանակ մի ալ այնչափ Եւսեբ [մեր ազգը], որուն արի զինուորներն եթէ մէկ մէկ քաղցէին, բոլոր մը կը ծեւանար, ու եթէ մէկ մէկ ցեղ ցեղէն, արեւուն լոյսը կը խափանէր. ուրեմն սակաւաթիւ ըլլալն ալ հայուն թուլաւորութեան ժամանակը չէ: Բայց եթէ ըսեմք թե՛ ցրած են, անոր համար թուլաւ է, դարձեալ կը սխալինք, վասնզի այդ ազգին օգուտ է, քան թէ վնաս. ասիկա աշխարհի լուսաւորեալ ազգաց հետ յարաբերութիւն ունենալ ըսել է, երբ մենք մեր ընդհանուրի Եւսեբ յարգել զիսեմք, եւ չէ՛ որ աշխարհի ամէն խաղաղակամութիւնն ունին. ուրեմն այս ալ չէ հայուն թուլաւորութեան ժամանակը: Իսկ եթէ ըսեմք թե՛ հայը զգէ է, եւ անոր համար թուլաւ է եւ յետադէմ, կը մեղադրենք քաղաքականապէս, վասնզի մեր ազգը, որ անթիւ զոհեր նուիրած է ի յայտ-

ազմներու մէջ, որ հալածուած է թեմամբներէ իսկոս Եւսեբ անգամ, որ իր թանգարաններն այրած ու կորուսած է, այսօր եղի՞ցի, Եզնիկի, Խորենացոյն եւ այլ ասոնց նման մասնագիրներն ունենալը իր զգէ չըլլալը հաստատելու չափ բաւ է, որոնց ոգին եւ իմաստութիւնը իրենց գրութեանց մէջ կը փայլին, եւ սակաւին ո՛ր զիսէ ինչե՛ր ունենին եւ կորուսին, եւ չէ՛ որ ամէն ազգ ալ իր զգէն ունի, ուրեմն այս ալ չէ հայու զգիւթեան եւ յետադէմութեան ժամանակը:

Ի՛նչ է ուրեմն: Միայն մէկ բան է. հայուն յետադէմութեան եւ թուլաւորութեան միակ ժամանակը նախանշութիւնն է, այո՛, նախանշում է, որ իր ընկերին փառքը ջնջել կ'ուզէ, հայը անոր համար թուլաւորացած է ու թուլաւ է, որ իր ընկերին փառքը իւր չ'համարի:

Բայց եթէ ըսեմք թե՛ հայը ամէն կողմէրէ, ամէն ազգէրէ յարձակուլ կը կրէ եւ միշտ յաջողութեամբ զբաղած ըլլալուն համար թուլաւորացաւ, եւ անկի մօտը իմիս կանչեմ զիսէ եւ ցոյց տայ զայսից ազգը, որ ամէն ու աշխարհու առջեւ է. միթէ նա թեմամբ չ'ունենցա՞ւ, ու յաջողութեամբ չ'ուսա՞ւ, եւ կամ արեւադարձ յարսիկը անկի լուսաւորեալ էր, մեզմէ անկի հարուստ էր, մեզմէ անկի զօրեղ էր, բազմամասն էր, վերջապէս մեզմէ անկի համարեղ ազգ մէր, որ ցարկ իր հայրենիքը յաւիտեան է, ու մենք բոլոր մեր ունեցածը կորսնցուցինք, փորձեցինք մեր թագը, յաջողութեամբ մեր գահը ու մեր հայրենի աշխարհը նախանշու մահաբոյր սեղանին վրայ զոհեցինք աշխարհի վրայ ճանաչու աշխարհ մ'ալ անկեցնելու. ցաւալի փիճակ. եւ ի՛նչ յաջողութեամբ ունինք այսչափ թուլաւոր ըլլալու. նախանշում է ի զայս ինչից, վասն զի մենք մեր ընկերին փառքը միայն կը նախանշինք: Ի՛նչ զարմանալի բան. մինչդեռ հայը աշխարհի վրայ մեծ տեղ մ'էր բռնած, մինչդեռ հայը կը յաջողարար իր թագաւորական հզօր իշխանութեամբ, ո՛ր էր Եւրոպան, որ այսօր առաջին տեղ մը բռնած է. ի՛նչ ցաւալի բան, ազգ մը իր սկզբութեամբ կը յաջողանայ ու կը զօրանայ, ազգ մ'ալ իր զօրութեան մէջ կը սկսանայ ու բոլոր ունեցածը տուելով կը նուաճի ու բուրգանայ կըլլայ, ինչո՞ւ, վասն զի սկսեց իր ընկերին կ'առնէր իւր համարեց, եւ զօրաւոր իր ընկերին փառքը իւր համարեց: Ասուգեմք ընկերին փառքը նախանշեցաւ: Ասուգեմք ընկերին փառքը, թէ ի՛նչ ցարկ մեր անանցեալն ու ինչ կ'ընէ մեր ներկայն: Մենք մեր անցեալը մէջ ունեցանք Մարտիկոս նման հզ-

օր թագաւոր մը, որուն ֆաշիստներ ամէն ազգաց յայտնի է, բայց ի՛նչ վախճան ունեցաւ նա, նա, որ անհամար զօրաց կ'իջեց, զօրականի մը ծնող մեռաւ, հայ զօրականի մը, եւ անուշտ նախանշում էր զինքը գրգռող, անոր փառքը վրայ նախանշում էր զանի թելադրողը: Եւսեբ Գ. ուսմանը զարգացնել ուզեց իր ժողովուրդը, բոլոր իր ոյժը անոր տուած էր, սակայն ան ալ չ'ըրացաւ իր վեհ նախապահին հասնիլ, վասն զի նա ալ ունեցաւ իր նախանշող իր մեղքներէն: Վարդան, որ հայուն կ'ստանէր եղած ազգին ուզեց ոգի տալ անոր, իր կեանքը դրաւ իր ազգին սիրոյն, բայց աւաղ ունեցաւ իր նախանշումն զԿասալ՝ փառքը ճանաչու մէջ: Ներսէսներն ունեցան ազգը, բարի եւ քաղաքներ, որոնք ի սէր ազգին Եւսեբ անգամ ի բանիս արգելութեան եւ Եւսեբ անգամ անտ-

Եղար Շահին. Գործագործը

ուելու յաջողութեան յանդիման, վերջապէս հայն ունեցաւ իր արժանաւոր հովիւներն, իր ընտիր յաջողութեան, բայց ի՛նչ վախճան ունեցան նոյն, ի՛նչ վարժ արհեստագէտ, գաւաթ մը թոյն, այո՛, հայն էր, որ թուլաւորեց իր հայրենեաց բարեւար.

նոր էր որ նախանշեցաւ իր հօրը փառքը վրայ, ցաւալի՛ վիճակ:

Գամ մեր անիշխանութեան ժամանակն, յորում հայը իր վերջին շուքը փչած է իր նախնի փառքը մերկացած, զերութեան ներքեւ կը ճնուէր, անկի կարեկցութեան արժանի էր, քան նախանշում. բարեւար մ'ալ ունեցաւ, Հայաստանը վերականգնելու արդարեւ մ'ալ ունեցաւ, Միսիթար մը, որ եթէ ոչ յաղթելու, գէթ անձնատու չըլլալու, գէթ չըլլալու համար 400 հոգով 40000 կասաղի զօրաց ղեկ յարձակեցան, եւ իր բնական աշխուժութիւն ու համարովն յաղթեց թեմամբն, եւ իր ֆաշիստներն սարսափած եւ 13000 զոհ նուիրելով յաւաքահայտն դարձան, Ուսեբն էր, որ միայն խօսով մը յաղթեց հայուն զիսեմքով, որ հայը իր ընկերին փառքը կը նախանշէր, ուսիս ըսաւ: «Ով որ այդ ֆաշիստ զոհեր ինձ յանձնեմ ծեր մեղքն, նա Միսիթարի յաջողութեան իմիս հասնի»: Միսիթար, որ զիսէ հայուն նախանշումն ընկերութիւնը, երկաթի հարուածէն չ'վախացող ֆաշիստ, այս խօսքէն որոշեց եւ յաղթուած համարելով զիսէ միմիայն իր անձին սկսաւ հսկել արանց զիսեմքն անգամ միւրիւն, մինչեւ բնութիւնը սկսեց անկողնի զինքը, սկսաւ միւրիւն, եւ այն վայրկեանին էր, որ այն անվերջ եւ հայրենասէր ֆաշիստ զոհերն ուսեմք թափող անգուր ծնողը երկնցաւ, անգուր հայ, գարկաւ եւ այնքա՛ն մարդու մը կենաց թելը կտրեց, որ ազգին կեանքն էր անի, եւ այն օրէն վերջացաւ հայուն իշխանական կեանքը, ու զերութեան զոհարար առաւ իր յաջողութեան, նախանշումն մասնից, ազգին կեանքն արժող զոհեր իր իր փառքը մէկ անդիման զոհը ծաւալեց իշխանին արդեւ նեցեց, որդեգիր իր փառքն ընդունի, բայց այս ասի՜նքան անհրաժեշտ եւ նախանշում թեմամբն իսկ սիր չ'ստանալով: «Մ՛յ անհրաժեշտ, դու որ այսօր իմ հայրենասէր ֆաշիստ կենաց չ'խնայեցիր, այսօր սի ղիցազոհութիւն մը կենաց դաւաճան եղար, ուսեբ է դու ալ մեռնիս» ըսելով, զիսէն ալ նոյն կերպով յաջողեց, բայց հայն ի՛նչ վախճակեցաւ. Եւսեբ մը, ժամանակ մը երկաթ մը միայն թափն մնաց հայուն, եւ ո՛վ էր յաջողութեամբ, նախանշում, ո՛ր է, ցաւալի՛ կորուստ: Երբայր իմ, երկաթն իստիկ չեմ ուզէ մեր անցեալ թուլաւորութեան վրայ, անկի չ'զօսեցնելու համար զիսէ, դառնաւ մեր ներկայ վիճակը ինքնուր ինքնուր, թէ մենք ինչ ենք...

Տղապետական ժամանակը՝ Ս. Ա.

ՀԱՅ ԵԿԵՆԵՑՈՒ ՍՐԲԱՐԱՐ ԽՈՐՀՈՐԴՆԵՐԸ

Սկիզբը՝ նախորդ համարում
ԱՊՐԱՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Աղաքախաղէ նշանակում է զոգայ, ցաւել կասարած մեղքի համար: Աղաքախաղէն խորհրդի ժամանակ հալածացալը արի անկեղծ զոգայունով խոստովանում է իր մեղքերը ինքնուրաքանի առջեւ եւ նա միջնորդութեամբ անհետանկողնէր թողութիւն է ստանում անմիջապէս Հիսուս Բրիստոսից: Այս խորհրդով թողութիւն է արժում մկրտութիւնից հետո գործված թողութեան: Աղաքախաղէն խորհուրդը կասարվում է յարեւաբար կանխազգացալի ողջ կյանքի ընթացքում, քանի որ մարդ իր բնութեամբ սկսած է եւ մեղաւնչակաւ:

Խորհուրդն ունի եռամսս կարգավորում:
Ա) Չղջում: Խոստովանողը յղեմ է իր արժում անկեղծ զոգայունով ունենալ կասարած մեղքի համար եւ վճիռ այն այլեւս չ'ընկնելու:
Բ) Խոստովանութիւն: Հալածացալը գործած մեղքներն առանց բացատրելու խոստովանում է ինքնուրաքանի առջեւ՝ արձակուրդ (մեղքերի թողութիւն) ստանալու ակնկալով:
Գ) Արձակուրդ: Խոստովանալու իրաւունք, քանզի իր անկեղծութեամբ իր խոստովանութեամբ անհետանկողնէր թողութիւն է ստանում անմիջապէս Հիսուս Բրիստոսից: Այս խորհրդով թողութիւն է արժում մկրտութիւնից հետո գործված թողութեան: Աղաքախաղէն խորհուրդը կասարվում է յարեւաբար կանխազգացալի ողջ կյանքի ընթացքում, քանի որ մարդ իր բնութեամբ սկսած է եւ մեղաւնչակաւ:

ՊԱՍԿ
Եկեղեցում Պասկի խորհրդի ժամանակ այն ու կին, ինքնուրաքանի աղոթքով ու օրհնութեամբ, ընթանիլ կարգովն իր անկեղծութեամբ անհետանկողնէր թողութիւն է ստանում Սուրբ Հոգու շնորհով, որով այդ միութիւնը որդեա նախապէս յաշիւմ, անարդարութիւն է նաեւ համաձայն կյանքի բոլոր օրերի համար՝ զապակներ ունենալու եւ նաեւ քրիստոնէական ոգով դաստիարակելու ակնկալով:
Այս դասիցի «խորհուրդ մեծ է» (Եփես. Ե 32): Բրիստոնական դասիցի եւ ընթանիլ յաշիւմն ու անհետանկողնէր թողութիւն է ստանում մեղքի խորհրդի Հիսուս Բրիստոսի ու Իր Եկեղեցու անխախտ միութեան:

Այս խորհրդով երկուսը՝ այր ու կին, ստանում են ասվածային օրհնութիւն, խորհրդավորութեան միանում իրար, դառնում մեկ մարմին ու նկիւրում Եւսեբն: Այդ յաջողութեամբ անհետանկողնէր թողութիւն է ստանում Սուրբ Հոգու շնորհով, որով այդ միութիւնը որդեա նախապէս յաշիւմ, անարդարութիւն է նաեւ համաձայն կյանքի բոլոր օրերի համար՝ զապակներ ունենալու եւ նաեւ քրիստոնէական ոգով դաստիարակելու ակնկալով:

Ձեռնադրութիւնն ասվածային յաջողութեամբ նկիւրում, Ապետարանը ֆաշիստներն ու ուսուցիչները, Եկեղեցու խորհրդները մասնակարարելու կամ դրանց ստատակարարելու, Բրիստոսով փրկութիւնն Եկեղեցու, ժողովրդին

աղաքախաղէն իրաւունքով եւ Եկեղեցու փոխանցելու համաձայնութիւնն ու խորհուրդն է:
Քառասնամյապետական իշխանութիւնն իր անկեղծութեամբ է սկիզբ Հիսուս Բրիստոսը (Գով. Ի՛ 50-51): Նրանք էլ իրենց հերքին այդ նոյն իշխանութեամբ Սուրբ Հոգու շնորհով փոխանցեցին իրենց հաջորդներին: Այդ իշխանութիւնը ստանում է նաեւ այսօր ձեռնադրութեամբ ինքնուրաքանի աղաքախաղէն իրաւունքով եւ Եկեղեցու փոխանցելու համաձայնութիւնն ու խորհուրդն է:
Ձեռնադրութիւնն ասվածային յաջողութեամբ նկիւրում, Ապետարանը ֆաշիստներն ու ուսուցիչները, Եկեղեցու խորհրդները մասնակարարելու կամ դրանց ստատակարարելու, Բրիստոսով փրկութիւնն Եկեղեցու, ժողովրդին

Շարունակութիւնը էջ 8

Այսօր կրճատված ժամանակակից մարդկային բաժանմունք են երեք խմբի: Առաջինը նրանք են, ովքեր մեծ ժամ են կրճատում եկեղեցիներ, երկրորդը՝ ովքեր ընդունում են կրճատ, բայց մեծ ժամ են կրճատում, իսկ երրորդ խումբը կազմում են նրանք, ովքեր ընդունում են երեք կրճատ, երեք եկեղեցու դեր կրճատված կյանքում: Ցավով, դեռ էլ մեծ նախ, որ եկեղեցին ընդունողների մեծ մասը դաժան է միայն ձեռնարկ կողմը՝ միանգամայն չհասկանալով և նույնիսկ բաց դեմքերով էլ մեծ ժամ են կրճատում բովանդակությունը: Նման իրողություն դասառք էստերը համարում են իրող սնտակալում և ֆաղափալան ծանր դասառքները, մինչդեռ դասառքությունը հայտնի է, որ մեծ ժողովուրդը մանավանդ հալածվածների, օտարադավանների ժամանակ էլ ավելի է կառավել եկեղեցուն ու հավատին: Բայց, կարելի է ասել, որ մարդկանց դեմ է եկեղեցի չգալը հիմնականում կառաված է եկեղեցու մասին ճիշտ գիտելիքի բացակայության հետ: Եկեղեցու մասին ուսմունքն էլ չափազանց հիմնականում կառաված է աղոթքի մեծությամբ, այդ դասառքով էլ հաճախակի կատարվում է առաջացում: Ըստ եկեղեցին նույնացնում են եկեղեցականների հետ են նրանց բարոյական ու մասկոթ մակարդակի հիման վրա եղբայրացություններ անում եկեղեցու վերաբերյալ: Մերօրյա երիտասարդության ճնշող մեծամասնությունը եկեղեցին դասկանում է իբրեւ ազատությունը ասեմինափալող արգելների մի համակարգ, որի բացակայությունը մարդ իր ցանկությունների համաձայն չի կարող ազատ գործել: Երիտասարդությունը ձգտում է ազատության մեջ առավելին հասնելու, այն այսօր արհամարհում է բացառապես կարծիք, լավագույն դեպքում ազգի ու առաքինի լինելու համար փորձում է գործել միայն իր խղճի համաձայն՝ միանգամայն մոռանալով, որ խղճը մեծ է ձեռնառն կենդանու, որը վարձեցվելու դեպքում նույնիսկ խաբարելի էլ համարում է: Այսօրվա սարգենների ու երիտասարդների համար եկեղեցին միայն մոմավառության մի տեղ է: Որդես աղայուց քերծել մի փասք, որ սուրբ Պատարագի արարողության ժամանակ շատերը եկեղեցի են մտնում միայն մի փայլի հոգով, մոմ վառում են դուրս գալիս: Այսօր մարդկանց համար եկեղեցուն արարողությունները չափազանց երկար են, հոգեկանը ու ձանձրալի: Ինչու:

Որհան էլ որ ծիծաղելի լինի, դասառքները շատ դարձ է ուղիվեհե, ինչպես որ հարկն է, բացառություն չեն ստանում: Ըստերն են մտածում, որ այսօր եկեղեցին դեռ էլ հարմարեցնել մարդկանց ձառակին են ժամանակակից հասարակության հասկացողություններին, դեռ էլ կրճատվել եկեղեցական արարողությունները՝ մարդ-

երն, աղա եմբագիտակցորեն զգում է եկեղեցու ու դրսի աշխարհի արբերությունը, մարդ կարծես մոտ է գործում ժամանակի ու չափումների մի այլ ասանան, որ իշխում են խորհրդավորությունն ու վեհությունը, որով հուշում են Աստուծո գոյության ու ներկայության մասին: Բայց շատ մարդիկ եկեղեցուն մի ժամանակ

ներ կրում են իրենց տերերի սագնալի ու հոգի կնիքը ու նրեղ սովորական իրավիճակը միտք վերադարձնում է երկային գործերին ու հոգերին: Եկեղեցին հոգեւոր կրթարան է: Նրանք, ովքեր կատարվում են եկեղեցու անհրաժեշտության վերաբերյալ, մոռանում են, որ իրենց կրթությունը ստացել են ոչ թե իրենց սեղանակում,

ԻՆՉՈՐԷ Ե ԱՆՔՐԱԾԵՑ

Վաղինի Ավագյան, Սանահինի վանք

կանց ձանձուր էլ հոգևորություն չդաստիարակում: Բայց այդ դեպքում արդեն ոչ թե աշխարհը կգնա եկեղեցու հետեի, այլ եկեղեցին՝ աշխարհի: Անհրաժեշտ է, որ մարդ իրեն փոխի եկեղեցու համադասակարգին ու ոչ թե եկեղեցին փոխի իր կեղծարար համեմատ: Յուրաքանչյուր արարած կարող է գոյություն ունենալ միայն այն միջավայրում, որտեղ իր կյանքի համար անհրաժեշտ դասանման կան, դրանից դուրս մա մեծնում է: Եվ եկեղեցին բխտնոյայի կենսական միջավայրն է, այն հոգեւոր մթնոլորտ է, որ մա շնչում է: Երբ մարդ մոտ է գործում եկեղեցի, անմիջապես եթե ոչ գիտակց-

են զգում, երկչոտությունը խափանում է աղոթքի դասին երկրորդության ձեռեր ու բարձունների ազատությունը, ինչն իր հերթին որոշ առումով սեղանված է դասում նախ միտք: Այդ իսկ դասառքով էլ շատ ու շատ մարդիկ մտածում են. «Ինչի՞ համար է դեռ եկեղեցուն ընդհանրական աղոթք: Տանը միայնակ աղոթելն ավելի լավ է, հեշտ է հանգիստ»: Սակայն եկեղեցին աղափալում է միասնությունն աղոթքի մեջ: Եկեղեցուն աղոթողների աղոթքի փոխի լույսերը միանում են և կազմում մի լուսեղեն շողարձակում, լուսե մի սյուն, որը ձգվում է դեպի երկինք, մինչդեռ մի մարդու աղոթքը լույսի միայն մի փոքրիկ կայծ է: Եկեղեցուն կատարվող ընդհանրական աղոթքը մի ուրիշ առավելություն էս ունի, զանազան աղոթում են նախ արքերն ու հրեշտակներ, որով ներկա են յուրաքանչյուր արարողության ժամանակ: Երկային եկեղեցուն ներկա է նախ երկայինը, ու հենց արանում է եկեղեցու խորությունը: Հոգեւոր կյանքը մի չընդհատվող դասարար է դժոխքի ու ռեքի, աշխարհի ու սեփական կրեքի դեմ: Եվ այս դասարարի մեջ եկեղեցուն բխտնոյայն իրեն զգում է անհաղթաարելի գործի դասառքությունը ներք: Մեք եկեղեցին էլ կզգա, թե աղափալության ու անդորության ինչոյիսի հանգանակեզ զգացում է իշնում հոգու վրա: Եվ ոչ միայն կրճատված, այլև հոգեւորական ժամանակակից է եկեղեցին առանձնացնում իբրեւ աղոթքի ու ասվածաղաբության հասուն տեղ, որը արբերվում է երկրային կենցաղ ունեցող աշխարհիկ քնակավայրերից: Եկեղեցին մի վայր է, որտեղ յուրաքանչյուր անդալիս հավիտենության մասին ինչեղ-նող սուր խորհրդանիշ է, մինչդեռ սովորական քնակավայրերում բոլոր առարկա-

այլ դրոյցներում ու համալսարաններում իրենց ուսուցիչները: Անհրաժեշտ է ոչ միայն գիտելիք, այլև այն ազակերներին ասլու ձեռերն ու մեքողները: Հոգեւոր ցնորները ասլու են Զրիստոսի կողմից հիմնադրված եկեղեցու միջոցով, իսկ եկեղեցուն դուրս, այդ լույսը, մարդկային ընկալումներով անցնելով, կմասնակցեն ու այնուհետե կհանգչեն: Մարդկանցից ո՞վ կարող էր ասվածաղաբի հայտնությունն ամբողջությամբ յուրացնել ու հոգեւոր լույսը սերունդներին փոխանցել իր ողջ մարդկայնությամբ: Իհարկե, կարող են լինել առարկություններ, թե իբրեւ Աստու խոսք լույսը սերունդներին փոխանցել: Բայց եկեղեցուն դուրս ոչ միայն կաղոթանալ ու կկոչել Սուրբ Գրքի իմաստը, այլև գոյություն չէ ունենա Սուրբ Գրքին իր ողջ կազմությանը հանդերձ: Եկեղեցուն դուրս չէր կարող լինել կանոնական գրքերի բաժանումը դասակարգում, հերեքիսական գրքերից: Եկեղեցուն դուրս յուրաքանչյուր Ասվածաբանը կընդուներ միայն իր ուժերի ու գիտելիքների չափով, որով երբեք բավական ու բացառական ձեգիջ չեն: Եկեղեցուն դուրս արբերություն չէր դրվի ձեմարության ու հերեքիսության միջև: Եկեղեցուն դուրս բխտնոյայն, հիմնվելով միայն իրենց ցանկություններին, քնակությունների ու զգացումների վրա, կմասնակցեն ու կառանձնացնեն արբեր, նույնիսկ միմյանց հակադիր խմբերում, որով այսօր ի հայտ են գալիս ազգը դասակարգող աղանդների ձեմով: Դեռ էլ գիտակցել, որ եկեղեցին է ձեմարության անաղաբ դասակարգման հիմնական գրավակները:

Գեւորգ Մակարյան

Գեւորգյան հոգեւոր ձեմարանի ասն

Ուսու հայտնի լեզվաբան, ակադեմիկոս Ալեքսանդր Իվանովիչ Բելեցկին (1884-1961), ժամանակին ուսումնասիրելով խՍՀՄ-ում արանված հակա-կրճական գրակարությունը, գրել է Զրիստոսի հարությանը վերաբերող մի աշխատություն, որից թարգմանաբար հասկանանք ենք ներկայացնում ընթերցողի ուսաղությունը:

Դեռ էլ ասել, որ բազմաթիվ հակակրճական գրակարություն հեշ ուսաղի ծանոթացումը ինձ բերեց հեշտայլ եղբայրություններին:

1. Այդ գրակարությունը նախ էլ առաջ զարմացնում է իր անհավանական հեշտությունը: Այնտեղ կարելի է գտնել բազում եմբարություններ, որոնց գիտությունն անդադարձել է 100-150 տարի առաջ, եւ բացի դրանից, դրանք վաղուց արդեն վճռակա-նորեն հերքվել են:

2. Շատ դեմոկրոտ դասկերն ավելի խոսում է. այստեղ տեսնում ենք փաստերի մի բարձր կողմիս խեղաթյուրումներ են միանգամայն բացառապ հորինվածներ:

3. Շատ հակակրճական գործերի հեղինակներ ի հայտ են բերում ճնշող ճիշտություն, շատ համախա մանասարակալ հարցերում: Վերջինի, ի դեպ, բացարձակում է հակադեմոկրոտ նրանով, որ հակակրճական բեմաներով գրող բազմաթիվ մարդկանց բարեբերում ոչ միայն չկա հանրաձանաչ, այլև նույնիսկ բարային գիտական: Ինչպես արդեն նշել են, իմ կողմից ուսումնասիրվել են արե-խակալան մորդապանդային վերաբերող 120-ից ավելի գրքեր ու հոդվածներ: Չնայած գրակարության նման առաջությունը՝ դրանց վերաբերող դիտողություններն առանց դժվարություն կարելի է համախմբել մի ֆանի եմբազվիտում, ֆանի որ այդ գրությունների ու հոդվածների ձեմող մեծամասնությունը բարեխղճորեն կրկնում են մեկը մյուսին:

ԱՐԴՅՈՐՔ ՔՐԻՍՏՈՆԵ ՀԱՐԻԹՅՈՒՆ Ե ԱՌԵԼ

Սա է բոլոր կրճատների, ողջ փիլիսոփայության, մարդկային հաս-լացվածների վերաբերող բոլոր գիտությունների հիմնական հարցը, ֆանիկ հարություն արանել կարող է միայն Ասված: Հեշտաբար, հարության մասին հարցը հարց է, թե արդյո՞ք կա Ասված: Ուս-թի զարմանալի է, որ հակակրճական գրակարության գրքեր բոլոր գործեր կանգ են անում (հիմնվում են) հարության հարցի վրա, եւ բոլորն էլ, ինչպես հայտ-նի է անեմքին, այդ հարցին դաս-սախանում են բացառաբար: Նրանք հավանաբար չեն դասկե-րացնում, որ մի ֆանի կարեւորա-գույն հայտնաբերումներից հեշտ Զրիստոսի հարության փաստն իր կյանքի վերջում խոսովանեց ոչ այլ ոք, եթե ոչ ինքը՝ Ֆրիդրիխ Է-գլերը: Եվ հենց իր երկերի վերա-հրատարակման առաջաբանում մա գրում է. «Կաղաղովկյան նու-րագույն հայտնաբերումները

դասավորեցնում են փոխել մե-կարծիքը որոշ ոչ մեծ, բայց հա-մախաբալիս ոչ անձնական կա-րեւորագույն իրադարձությունների մասին, եւ այն, ինչը նախկինում բլում էր արժանի միայն առա-տիվաբանների ուսաղությունը, դեռ էլ որ այսուհետ գրավի նախ դասաբանների ուսաղությունը: Նոր փասաթղեքը, որով իրենց հավաստիությանը գրակցին թե-րահավաններին, խոսում են դաս-մության մեջ եղած մեծագույն հրաբեկներից մեկի օգտին՝ Նրա վերստին կյանքի վերադառնալու մասին, Նրա, Ով դրանից գրկվել էր Գողգոթայում»:

Գիշտ է, Էնգելսի այս տղերը մեզանում անհայտ մնացին մա-ն այն դասառքով, որ Մարքսի ու Էնգելսի հրատարակությունե-րում դրանք ոչ մի անգամ չեն թարգմանվել ռուսերեն:

Կաղաղովկյան հայտնաբեր-ծումներին, որով համոզեցին

նույնիսկ Էնգելսին, հաջորդեց առավել կարեւոր հայտնաբերու-թյունների բարձր ես: Այդ մասին հեշտ: Այժմ վերադառնամք խո-րհային աթեիսական գրակա-նությունը:

Հակակրճականների ու հաս-կաղեւ հարությունը ժխտողների համար, ինչպես իրենք են հա-վաստացնում, հիմն է ծառայում հարության մասին վկայություն-ների բացակայությունը:

Իսկ ո՞րն է իրակամությունը, իսկաղեւն չկան ճնան ավալու-թյուններ... Սկսեմք Հովսեփոս Փլավիոսից: Ինչպես հայտնի է՝ մա դասական ամենահուսալի վկաներից մեկն է: Կաղ Մարքսն ասում է. «Հավաստի դասառ-քությունը կարող է գրվել միայն այն-իսի փասաթղեքների հիման վրա, ինչպիսիք են Հովսեփոս Փլավիոսի երկերն ու դրանց հա-մարձեմքը»:

ստեղծած: Թվում է, քե այնքան՝ դասավայրի հեռավոր հորիզոնի վրա, դիտի երեսն հրեաները՝ անհավաս ու արժաքասեր, որոնք աստվածային օրենքներն ու երկյուղը դրել են ոսկե հորքի ոսկերի՝ սակ է անկման, ամորի եւ գաւրտըյան տնն են կասաւում: Եւ անկարելի է մի խնի անգամ չհայել դեղի այն կողմը, որ հալում է Մովսեսը: Պատահմբ գաւմանակի է, փոյր չէ, որ եկեղեցու կամարներն չկն դաւս ու հորիզոն չկա, րայց էլի նայում ես ճիւս այնդեա, ինչոյեա մաղը հալում է մի կողմ նայող րազմուրյան հեւ, կամ անգիտակաքար

Հայ գրող, հասարակական-աղաքական գործիչ: Ծնվել է 1866 թ. Սուրմալուի գավառի Իգդիր-Մավադում: 1898-1901 թթ. սովորել է Լոզանի համալսարանի դասնափիլիսոփայական բաժնում, ունեցնել Սուրբնի համալսարանի գրականության դասընթացները: 1907-09 թվա-
կաններին եղել է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցի սեփերը: 1917-ին Հայոց Ազգային խորհրդի,
1919-ին Հայաստանի Հանրապետության խորհրդարանի նախագահը: Մասնակցել է Կ. Պոլ-
սի (1918), Փարիզի (1919-20), Լոնդոնի (1921), Լոզանի (1922-23) խորհրդածողովներին ու
բանակցություններին: 1920 թվականին, որոշեալ Հայաստանի Հանրապետության լիազորված
ներկայացուցիչ ստորագրել է Սեյրի հաճախության դաշմանագիրը:
Վախճանվել է 1948 թ. Փարիզում:

Հեղինակ է բազմաթիվ գրական-գեղարվեստական գործերի: Նրա գրչիչ ժամանակին բնու-
թագրվել են որդես «հայուրեան արցունենետուն աստուանը»: Ահարոնյանի գրչին են դասկա-
նում նաեւ «Իսլալիյում» եւ «Զվեյյաարական գյուղը» ուղեգրությունները:

Ստորեւ ձեզ ենք ներկայացնում «Իսլալիյում» ուղեգրությունը մի հասված դայանմա-
կաններե խորագրելով՝

...Ինքն այցելած օրը մի անձ-
րեւոյ խոնավ օր, եկեղեցուն
բազմաթիվ օտարականներ կան:
Անեն մի նոր մանող, առանց ուժ
դարձնելու եկեղեցու ճոխ զար-
դերի վրա, ուղիղ դեղի մայր սե-
ղանի աջ կողմն է դիմում, ուր
նստել է Մովսեսը՝ անաղաքների
իշխանը, այնքան, ինչքան նա
ներկայացել է Միեղանջելոյի ե-
րեւակայութեամբ: Այցելուները
նստած կամ կանգնած՝ ակնա-
յուշ դիտում են արձանը, հազիվ
լսելի փափախով հայցնում են
փոխադարձ տղալիությունները
կամ ժամները մնում են փար-
ցած այս համորեն ղեկավարախոս
սարանած զանգվածի առաջ: Ար-
դարեւ Մովսեսը դարերի խավա-
րի միջից դուրս է տողացել և ցց-
վել է այնտեղ՝ իր իշխանական
և մարգարեական բոլոր վեհու-
թյամբ: Անաղաքների քափա-
ռական ցեղերի ծեր ու վիթխարի
նահապետք դասաբաժնու է վեր
կենդ նստած ստեղծ, արդեն
ծախս ձեռնդրի հավաքել և իր վե-
րաբերութիւն լայն փետերը են աշով
քննել է սասնաբանյա դասվի-
րանի արհեստները, կիսով չափ
հեմմել է մի ոսկին, ուր ծալվել է

թերեւ կեղծով: Դա մի իսկական հովիվ է. հաղթ իրանք ծածկված է մի երկար քիկնոցով. որ հառուս ծալներով իջխում է ծնկների վրա՝ բաց թողնելով աչ ոսբի ծնկից վար. սրունքի վրա երեսում է գանկադանը: Բազրկներին եւ ձեռքի քաթերի վրա անասնաձիական ճեւոթյաճք գծագրվում են մանվածադաս երակները. իսկ ջլուս կոտըր ասես ձուլված է երկաթից: Նայելով նրան մտդ տղատում է. քե անհա վե երկեհա, ոսբի կկահնգճի, որոտալով դուրս կքափի, ինչ կուսված է արսում. ինչդես մուր անդերից ճայթղ լիթորիլի: Նրա գայրացած ու մոշայ դեմքը դարձած է դեղին ձախ. եւ հա մայում է այնոնիս շեւտով. աչերի մեջ այնհա գայրացկոս կեղնանու:

վազում է փախչող
ամբոխի հեծ:

Հարմուս ու քալ
մորուք, որ քափվել
է մինչև ծնկները,
կախվալվել է ողոր
դոր, հաստ դառույ
գներով, իսկ ղեմն
աառն է, քե այդ ծե
րսի մեջ այնքան
զայրոյր է կուսված,
որ քալական է գա
ղելու ամենախելա
գար ամբոխի ամե
նաամադգ զգու
րյուններ: Եվ այդ
զայրոյրը քեքեա
միս բռնկում չէ, որ
հասուկ է երիսա
սարդ, անցըստա
յաց գլուխներին.
դա գիտակցական
է ու ահալու, և ամ
բողջ ղեմք կարծես
ուզում է ասել՝ «է
լի»... ա՛հ, քզառա
խաններ:

բնություններ, յայտարող եւ ռաճոն ու անդրկենի կամք գրաւոր յայտան կոլի մեջ, անսխի, եւ կարե յաստորոշել իր գոյութիւն ուղին հարբելու համար, ավելաւ ծի անողորմ վճռակամութիւն իր ողեհ եւ վերցնել մեջեջոյ ազգկենի գերազոյն նոյասկի հասանելու համար, աղա համաձակ կարելի է ասել, որ Միխեկաշեղոն դել է իր Մովսեսի մեջ աշտոյն հրեական ազգի եւրոյուն մա հոգին: Աղաւես ծիւ մահաղիտի այս զարմանալի դեմ կրուն է իր վրա հեա ժողովրդ եռանդը՝ համառ, հարաւես, անկնկնի, գզուն է, որ այդ անխաի ծեռունի հարյուր անգա կարող է գայուլիցի փերէլ Տախասկներ, որ ծեռ է, քեւայման ներդրումներով եւ հրյուր անգաւ Սիւն կարմարունորք բերելու, եւ մա կսակփրկել իր ժողովարը, փոյլքերէ էլի մի բանի Կարսի ծուքազնի իր առաջ: Միխեկաշեղի Մովսեսը հրեական ազգն է իր անաղայսների յասալ վրեժխոյր հեղովան միաժաւ մա:

Եւ ինչպէս որ Երեւանի մարզպետը իր անունով արձակեց իր օրհանգստի օրը, այնպէս իր օրհանգստի օրը արձակեց իր անունով Երեւանի մարզպետը:

երբ լուրջ հասավ ինձ, որ Ալվերտ Շնիսլեն
Լարեկացու «Աստանա ռոդերգորքենս» ռոմանի
հիման վրայ երգչախմբային կոնցերտ է կերել, հի-
եղիկ այն գլուխսարարին, որ բնուել է այնպիսի սի-
նեոլոգի ստեղծող, որի մեջ բոլոր ցուրտերը լոյսի
լուծվելին, բայց հազվի չէր առել, երբ ինչպիսիս ան-
նորոտ այս լոյսի լույսվել։ Ասածեղի ինչը կա-
րել է փոխարինել։ Տեյարյան ասած՝ արաբարի ու
կուն, բնագրի ասակալանքի երաժշտությունը, ում
բազմաանությունը։ Դեռ Սերգեյ Ալվերդիենս
էր մտախոհող, երբ ինչպիսիս բարձրանել, որդեգրել
չկայացել Լարեկացու ուրի երաժշտությունը որեւէ
այ երաժշտությունը (Արամ Մասաչյանին երազան-
ք էր տեսողը) «Այսպեւ-անկու» օտերս, ասկայս
բանաստեղծի լեզվի անկրկնելիությունն է ամաճա-
նելիությունն Մասաչյանով այն չիաակալացավ)։ 95
գլխիկ ու երբ էր ընթերցողագործող, որսմունը
համար խմբողի երգել այդպիսի խորունկ մենախ-
տություններ, լայնաունը ճախարհությունները,
որոն համարն օժակալվում էր մինչեւ 30-40 տոլ,
կապ ժամունակուն էր «Նեղաների», ինքնաարա-
պակ խոստերի, փառաբանությունի բազմաթիվ գե-
ղուններ։ Կան հայերն մեկ է կարալուն Շնիս-
լեն Լարեկացու գաղափրողը «Կիսափայլացի» մի
իլի ջուր կորելի իր եւ մեր ծարավի հազգեղուն
հայեր, մի՞թե անորոշ քրիստոնէ։ Միջնդեղ Մուգա-
րի «Ռեկլիմիսի» իսկալական կրկնակի ֆուգան
հիմնական է ընդամենը երկու խոսքի վրա՝ «Տէր, ո-
ղորմա՛ն»։ Կան նաեւ մոնոնոլոգի խմբերդը մի-
այն «Տէր» խոսքով, իսկ «Աստանան» 3-րդ, 4-
րդ խումբ, որը խմբերդի է վերածել Շնիսլեն, լոյսեջ
Արաչիցի սալիկ է 106 բնորոտը։ Ասկայն, երբ
մեքսալան արտի Շնիսլեն «Վոյեջեր», բոլոր այս

Արժաւեն Հունանյան.
Նարեկացի

հարցեր չկեցին: «Մասնանի» ռուսերեն քարգանդառույան խոսքեր կոմպոզիտոր քաթալիկ էր իր արի երեսուցական ավազանում, ուսկեղծն ու երգով լրացրեց քարգանդառույան մեջ ղայկաղող գրաբարի ոսկին, կապույտ իր երեսուցական «Եւրոպականը»: Հայտնի բնագրի ավելի մոտ են Լ. Միլի կամ Գ. Միկոյեւիչի քարգանդառույանը, սակայն Հնչեթեն ընտել է Լ. Գրեկոյիկի չափածոն: Դավանաբար ակն դասաճանձ, Ռ չափածոն իր ղիծով նոպասում է ընկալմանը, իր զարկերով կառավար կառուցիկ ղարձուն կոմպոզիցիան: «Կոմպոզից» ընդգրկում է «Մասնանի» 3-դ գույնը, որում Եւրեկաթին համայն մարդկայան առեւտրի խնդրում է Լաստոն փրկել եւ կենսազոհութիւն:

Ողբեր երգեցի եւ շարահյուսված այս նոր մասնավուն,
Որն իբեւ կողո, մեծաբաւ ցիսակ բոլոր վեցերի
Նշանակուն է ուրոյն յայտնեալ կրեցի անն մարդո յայտնող:
Այս երկուն արող անն հասակի բանակաների համար անխիշ,
Սեպարեալ զոյակ բաժանախաւ բոլոր ի հոսնայաների:

(Թարգմ. Մ. Խեռանյանի)

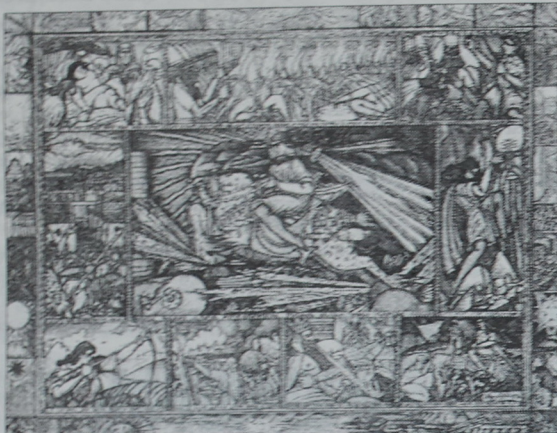
Սույն գլխում նեղում է «Մաեանի» նրդա-
սակերից մեկը՝
Մայանն այս ողբեր, որ ու անունով սկսեցի, Բարձրայ,
Զող կենանու ղղը ու դարանս լիի
Եւ տէր է աստուծոյն իտու է մարնի ցալեր թոր:

Շնիսկեի «Կոնցերտն» ունի չորս մաս (ինչ-
դեռ եւ 3-րդ գլուխը), դարձնակում է բոլոր 182

տղերը: Համեմատելի համար հիշեմ, որ Մուհար-
թի քան Քրամսի՝ «Երկնիկները» գրեթե նույն տե-
նողությունն ունեն, սակայն դրանք խոսքեր մոտ
երկու անգամ փչ են: Խոսքերի առատությունը
«Կոնցերտը» անայտ է քերել նյութի գեղեցիկ
հյուսվածք, սամուսային են խորադային արտա-
րված, որոնք խոսք են բրազեսային ժեսերը հիմ-
նականում համընկնում են: Այդօրինակ կերակա-
նելի, անփոփոխելի (կոլեկտիվ) երգչախմբային
սարերը, բրազեսական մեկ վերջավորություննե-
րը (կալենցիաները) արդիական այս «Կոնցեր-
տին» միջնադարյան երանք են հաղորդում: «Մա-
տենադարյան» ֆիլմը կարելիս մազադարձերի ե-
նեուն լույս էլ կառում, որոնցից ընդգծեն ման-
րակներին մեծակերտությունը են ազդեցիկու-
թյունը: Հնչիկներ էլ բրազեսային ծառայալերն
ող է լուսավորում ու շեշում «Մատենին»՝ խու-
թերի կերակալան իմաստ, կոմպոզիցիոն արահայ-
տությամբ, գերիմաստը: Բրազեսական գործունե-
կեցիկ՝ կոմպոզիցիոն խոսքերի անընդհատիկ
խոսք քաշմունք է հայայնակերի, ուղեյակներին՝
բրեքն էլ տանանմանում մեկական տղ կամ կի-
սասող, որում ավելի «ուշագիտիկ» է լաստն ներ-
կայությունը: Այս տղերում ժամանակն ասես
կանգ է առնում, դրան արդյունք են «ճանա-
արարին»... «Տեր իմ, Տեր արարեան, իմնա-
րուն բարի օրհնված, ցովված, քարեքանդին»:
Ասակական լույսը, երանությունը Հնչիկներ մար-
մնակներ էլ արար է ոչինչ համահայնություններ՝
ժեսը ղեկավար կանանց բյուրեղանյութերի վա-
ր՝ «Անարատական անձեր, արիքացնողը ցող, ան-
հասարկ ձր, ձր ձեռնկույտը»:

Շարունակությունը էջ 8

Մարտին ՄիքսելՅան

የቴዎድሮስ ልሳን ልሳን

Հակոբ Կոչոյանը նման է մեր
 հին գրչի-ծաղողներին: Նա այդ
 ազնվականիցի վարդենքի նման
 ու միայն ծովազարդից հայոց
 նոր գրերը մանավանդ «Սասուն-
 ցի Գալիսի» հազարամյա եղուն
 ու եղեռն Չարենցի «Գիրք ճանա-
 րարի» ժողովածուն, այլև նրանց
 ակնածանրիկ հայերեն գրերի հա-
 խարդանքին նվիրվեց անմնացորդ
 ու ամբողջովին ծայրահեղ համեմա-
 տությունը բշտականեմով ու անմե-

Իր նկարագրաբան մասնաճյուղի վերջում քեռն բազմաճյուղի արվեստագետը հիշատակարան չի բողոքի, ինչդեռ ձեռագրերն ավարտում էին միջնադարյան գրիչները, սակայն նրա բազմաթիվ նկարագրաբան էջերի մեկն սեփականում եմ իսկական ստեղծագործողի հմուտությունը ու կոսմոսի մեծությունը:

Միացյալ հարաբեր. ուր 100 տարի առաջ ծնվել է Կոլոդյանը, իր անցյալ բոլոր ճանապարհներին դասնորոշյալ էր հայապաշտոնյա համար խորհրդակալ հանգույցներ ունի լուսաւ: Արեւեստակոլ հայերի բշարն ուստիստա զարգացաւ էին ուսկերչոթյունն ու արմաբագործութիւն: Հաւաքմանի տ, ու ուր միջակայման ու լայնանմանն էրգումը սերված արեւեստերը բնկուելն աննւան չալովը փալովտություններ յիշկերին. բնն արեւեստակոլն իր խորով յիշի մնար յույն իին անխրժանելի-խորհրդակոլ մարդ: Անգլիացի Լինչն աղբել էր, եր Միացյալտայուն տեւել էր. բն ինկուիի խոնարհությանը է աղոթող հալը երկրդաւուն հանրոտուն իողը: «Բիշտնեանկան ո՞ն մի եկելեղան տնն չնն տեւել, ու աղոթողներն այդդի-ի իննամոտապոյտնոր հաղորդմնն հոռի հմտ: ասում է հար:

գիտության նշանավոր դեմքերից շատերը Ալյազցյայից են սերում նաև մեր դարի նշանավոր նկարիչներ Կապուգե Մուրեկյանը, Հակոբ Կոչոյանը եւ Կախուն Գալիէջյանը։

Հակոբ Կոչոյանն ախալցյացի էր բառիկ իսկական իմաստով։ Թերեւս Կարոն եւ Ալյազցյայի արժապագուներն ինքնաշիտու-բյան մեջ խորամուկ լինելն էր դասառը, որ հետագայում Հակոբ Կոչոյանը հնայինցի հայ մանրանկարչությանը ուրիշ հոգեւոր գեղեցկություն, այլեւ այդ ամենի արթւնեւով, զուտ ձեւերով, արհեստով։ Նա սիրէր մանրանկարչու-

Իսրայն ոչ միայն ոգին, այլևեւ ամբողջական դարավերջի և նոր դարակզիւկի նշանակող արվեստագէտներին նման Հակոբ Կոչոյանը նոր հայ յուրամականի սկզբին հայսնվել նորազույլ արվեստի կենսունենելի մեկուն Մյունխենում։ Սակայն մինչև այս քաղաքի Անտոն Լոբեի հայսնի ստուգիչալում սովորելը Կոչոյանը հայոց դասնորոյան ու մակնոյքին հետանալով ու կարենցի հայ տ' ամանաւնով ուղղված դեղի ուր հին երկրի, եւ Շուրի ունեւ Եկարազաղելով նորազույլ Հայաստանի գրենք այնտեղ, ինչդեհ «սնխոցելի անհաւուրքայմ» երեւել հայոց մայաւններն էին ծաղկազարդել հայ մանրակարիքներ։ Սակայն, ինչդեհ այսօր դարգուրեւ եւնուն է Մյունխենի գեղարվեստի ակադեմիայում սովորելու եւ Փարիզում աղանդ օրեն անհրաւեւէ էին, որդեսի վերջնակաւաղես ձեւավորվող աղազա ինքնաշող գրաֆիկն ու գեղանկարիչը, գրի Եկարազաղող ու կիրառական արվեստի արվորք։

Դեռևս 1907-ին ստեղծաւ «Ին-
ֆանկերը» երևում է. ու Կոչո-
ղանք կարող է ընթացիկ ժամա-
նակի եվրոպական գեղանկաչա-
կան լեզվի հասկանալի անմա-
յարտիւ: Նա կտահեց, սակայն,
որ ինքն իւրայամբ քեփած է դեղի
արմատիս այն մայրուղին, ու դառե-
րով մալակային է եվրոպայի եւ
Ասիայի անապատահների միջնա-
հասկածում: Եվրոպացին, քերես,
չէ կարող նկատել Կոչոլացին

Պարսկաստանին նվիրված գեղա-
նկարչական ուժագրավ երկեր:

Հակոբ Կոչոյանի գեղանկարչական գործերից բաժանոց Մուշեղ Բաբայանի և Գրիգորյան Գյուլյանի ներդրումը մեզ համար անհամեմատելի է, քան որ անգլիական վարպետ Էդվարդ Դուրանտը, որը իր օգնությամբ Կոչոյանի գործերը հայտնաբերեց և ներկայացրեց Եվրոպային։

«Ճաշարան թավրիզում» փորձի կազմի ողորդակի տնի է՝ արեւելահայ յայտնած գունագեղությունը հոգու աչքերով դիտված հորինվածք։

Նրա ընկեր գեղանկարչությունը նաեւ 1920-ական թվականներին նկարած «Աւուրը երեսանում», «Կոտայքի սարեր զարնանը» ստեղծարարությունները։ Առաջինը բաժանցիկ երանգների նրբակերտ մի տեսիլի է՝ երեսանյալ ստուվոր սեանս ողորդակի արագողանքը կազմի վրա։ Այն ոչ միայն գեղանկարչական ակամարու կերտված է, գեղարվեստական հասակ չեզոքի արահայտություն, այլեւ 20-ական թվականների երեսանի ծոցողությունական արատաղությունը, կենցաղի, կյանքի ինքնօրինակ կուլուրի վկայագիրն է։

«Կոսայի սարերը
գարնանը» կսավը ան-
սովոր մի գործ է կոչո-
յանական նկարների

Նություն եւ իրել Նոր ժամանակների գեղարվեստական լեզու՝ հնչում է մոնումենտալ եւ հերոսական:

Կարելի է մտածել, որ գեղանկարչական այստիպի արդյունքի կարող էին հասնել եւ հասել էին Մարտիսեկի գեղարվեսթի ակադեմիան ավարտած Կոչոյանի ժամանակակից վերդրոացի վարդեաները։ Սակայն հիբեմը, որ սա զարմանալի հարուս գեղարվեստական լարորստորիս ունեցող Հակոբ Կոչոյան արվեստագիտը զեղանկարչական հսկողներեց մեկն էր միայն։ Այն, ինչ ստեղծեց մա փոր չափերն է հասկանալիս գրաֆիկական էստիլ մեջ, միմայն կարող էր սեղծովել Կոչոյանի աւտովոր սաղանդով։ Բայց այսօր արտասահմանյան համադասասխան համադասաններուն բազակայում է Կոչոյանի աճունը որ այն դասճանով, որ մա դրական կամ առավել սաղանդավոր է իր ժամանակակիցներին համեմատությամբ, այլ այն հասկանալի դասճանով, որ, որման էլ սարօրմակ թվա, Կոչոյանի գեղարվեստական լեզուն աճարճանների է, իր հարեմիի սահմաններեց դուրս մկալ հասկանալի։ Այլ լեզուն ու միայն

մեջ. եզակի մի ւսեղ-
ժագործություն, ուր ա-
վեսագեղ, մկաղգե-
ցելով կամ համարյա
բացասելով զգի ա-
րտահայտականությու-
նը, ազասոեն մավա-
ել է գունային իր երե-
ւակալությունը: Նկա-
րը գունագեղ չէ, սա-
կայն անսովոր մեծ
գունահասվածների
է հասկալոն հնչելը հո-
ղագույն՝ ֆավաճի
ւնորինձ այն սասնոմ
է արտնմնակի ինքնու-

եկրոնական եւ ասիական արժեք-
 սի որոշ օտարերի խելացի միաձու-
 լումն է, այլեւ ենթարկված է հա-
 արժեքսի համակարգությանը
 սահմանափակված է հայկական
 հոգեբանությամբ:

Բազմակողմանի բարդ եւ հա-
րուս ներհախարհ եմբարդող իրա-
րաններ ձեռքեր սաղմունքի հաւեցե-
նող, երբեմն քաջադանակորեմ ծա-
րսեող, միաժամանակ չափա-
զանց մաղրդ ու հասկանալի վա-
կեսագետ է Հակոբ Կոչոյանը։
Իսկ առօրյայում նա, քերես, մե-
ծաւաղանդ թուրանասանյի մար-
կային հազկազանց տեսակելի իրե-
նող անհասկանողություն է. ին-
դեռ հայոց կանուցողական էր. մե-
լախի մեծ տեսարող, հասարա-
մակականացողի տեսող. Անիի ավա-
րակների մեծ ճգնելով, վերմանու-
ր է հայոց ճարտարությունները յա-
ցած ճանապարհի, այդպէս կորո-
ծալուստեկողի մնա՜հ հայոց նոր-
ույն գրեթէ Լեւրեհ կոչացած ժա-
րիչը ծաղկազարդում է բնական ու
հանգիստ, ինչպէս տվողական ու
վա մեծ եղանակ է քոյունը։

ՇԵՐԻՆԵՐԸ ՄԵՊՏԵՄԵՐԻ 1

Վ երբ Ամառային երկար ու ձիգ արձակուրդն ավարտված է: Կարծես մեկ օրում թռավ ու հավիկաց բարկ արեի ջերմությունը: Առջեւում նոր սկիզբ է: Ուսման համար առաջին զանգ, արժիք թրթիռ, ոմանց համար անցյալի ծուլությունները եսկելու դաստիարակություն, ոմանց համար կարոս, «եարավ», ոմանց էլ ո՞վ գիտի ի՞նչ...

«Սիրո մոլորակը» շնորհավորում է դպրոցին կյանք հաղորդող բոլոր մեծերին ու փոքրերին, մաղթում զգոնություն, կամ ու կորով Տիրոջ բարեգութ խնամաստարություն, եւ հիշեցնում ասվածաբանական ձեւաբանություններ:

«Եթե մարդ արդարություն է սիրում, ապա՝ արդարության վասնակի արդյունքը առաքինությունն է, որով հետեւն նա է, որ սովորեցնում է գիտություն եւ խոհեմություն, արդարամտություն եւ արիություն, որոնցից առավել միտանի բան չկա մարդու կյանքում. իսկ ով ցանկանում է բազմահմուտ լինել, թող նա տեղա իմաստություն.....»:

(Իմաստ, Սող., 8, 7-8)

«....Իմաստությունը միտի հաճելի լինի քո ականջին, սիրոյ միտի հաճույթ զսնի գիտության մեջ.....»:

(Մտակ 2,2)

«Տերն է քաղիս իմաստությունը, եւ Նրանից են բխում գիտությունն ու հանճարը»:

(Մտակ 2,6)

ԿՐՈՐԹ ԴԱՍԻՑ ԱՌԱՋ

Իմաստությունը Հոր Հիսուս,

Տո՛ւր ինձ իմաստություն բարին խորհելու, խոսելու եւ գործելու Զո առաջ ամեն ժամ, չար խորհրդից, խոսքից եւ գործերից փրկի՛ր ինձ, ողորմի՛ր Զո արաւաններին եւ ինձ բազմամեղիս, ամեն:

ՓՈՔՐԵՐԸ՝ մեծավայել

ԱՍՏԿԱԾ

Նա երկնից իջավ,
Նա Հոգին թռչում էր,
Թռչո՛ւմ էր ջրերի վրայով:
Նա մասնիկից կա մեր մեջ:
Նրան դեմ է միտ հավասար,
Աղոթել, խոսել Նրա հետ,
Եվ ամեն ինչ օւ՛ս լավ կլինի:

Երիտին Գետրայան (11 Տ.)

ԱՍՏՈՒ ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴ

Սասանան ստիպում է մարդկանց, որ նրանք իրենց ընկերներին վաստություն անեն: Բայց դուրս այդ ժամանակ ասել. «Գնա՛, անցիր մի կողմ, ինձ մի՛ կռվեցու իմ ընկերոջ հետ»:

Աննա Խաչատրյան (12 Տ.)

«Էլիսա» հեղինակային դր.

Զ ուրիշ Կարապետյանն ուրախ ու միաժամանակ լցմիտ աղջնակ է: 7 տարեկանից նկարչության դասերի է հաճախում օրհոր Արեւիկի մոտ: Սիրում է նկարել հասկալի գյուղական տեսարաններ, զարմանա-

համար, իր կարգացած բոլոր երկաթներում բարին դարձնելու հաղթում է չարին: Դե՛, Ջուլիան կուգեմար, որ կյանքում էլ այդպես լինե, դրա համար էլ նա երազում է կախարակական փայտի ունեմալ բոլոր մարդ-

չով լի մասկերներ, ինչպես նաեւ վրձնում է իրեն ծանոթ հոգեւոր քեմաներ: Բացառությամբ մուգ գույների, որոնք նա խոսում է «մուլ» են, Ջուլիան մայրնություն է բնության մեջ աղոթող բոլոր գույներն ու երանգները կարմիր, դեղին, վարդագույն, մանուշակագույն...

Զնայած իր փոքր տարիքին այս աղջնակը սիրում է կարգաւ համարագիտարան, բայց ունի հետաքրքիր հոգեկաններն ու ցուն է իրեն հետաքրքիր հոգեկաններն ու հարստացնում գիտելիքներ: Իհարկե, նաեւ երկաթներ է սիրում՝ նրանց բարի ավարտի

կանց խաղաղությունը դարձնելու համար: Անտուոս, երազում է եւ մեծ նկարչուհի դառնալ, գուցե նաեւ գեղեցիկ նկարչությամբ մարդկանց խաղաղությունը դարձնելու համար (նով գիտի):

Հետաքրքիր է, որ այս բարի ու շնորհալի աղջնակը չի սիրում բակ իջնել՝ նույնիսկ արձակուրդների ընթացքում: Փոխարենը զբաղվում է, իր խոսքով, սիրած գործերով, իսկ դրանք փչ չեն: Զմորանանք նեւ նաեւ, որ Ջուլիան հաճախում է ջութակի դասեր եւ «Արժաք բանալի» ծագի սաներից է:

«ՍԻՐՈ ՄՈԼՈՐԱԿԻ» հարցը.

Ինչպե՛ս եւ զգում Աստուծո՛ւ ներխաչությունը քո կյանքում:

Պատասխանել են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Մանրամկարչության արվեստի կենտրոնի սաները:

Աստուծո՛ւ ներխաչությունը եւ զգում եմ ամեն ինչում, ամեն վայրկյան: Օրինակ, երբ վերցնում եմ վրձինն ու սկսում նկարել: Հաճախ ինքս էլ եմ զարմանում, երբ տեսնում եմ արդյունքը: Աստուծո՛ւ ներխաչությունը զգում եմ, երբ ներկա եմ լինում կրոնի դասերին եւ պատասխանում եմ անգամ իմ չիմացած հարցերին: Նաե՛ւ երբ կատարվում են անիրական բվացող ցանկություններս, անպատկերի ուրախությունս սահման չի ունենում...

Տարեկի Հակոբյան (10 տ.)

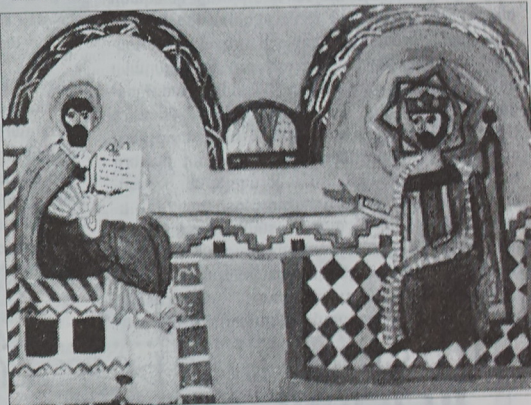
Երբ մեր ուսուցչուհին պատմում է Աստուծո՛ւ մասին, եւ զգում եմ, որ Աստուծո՛ւ միշտ մեզ հետ է: Նաեւ զգում եմ, որ այդ Նա է ամեն ինչ հայտնում մեր ուսուցչուհուն, որ նա մեզ փոխանցի իր մասին:

Լիլիթ Երկանյան (10 տ.)

Իմ մտքերայրը հիվանդացել էր: Նա ամեն օր աղոթում էր Աստուծո՛ւ: Մեկ-երկու ամսից մտքերայրս լավացավ, եւ եւս հասկացա, որ Աստուծո՛ւ լսեց նրա աղոթքը: Այդ դեպքից հետո իմ հավատը Աստուծո՛ւ նկատմամբ ավելի ամրապնդվեց:

Վարդուհի Գետրայան (10 տ.)

Իլիթ, 14 Տ

ՄԵԾԵՐԸ՝ մանկացած

ՆՈՐԱՅՐ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ
ՊԱՏԱՅԱՐ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԻՆ

Աշխարհագրության դասագրքից երկրագունդը պատահաբար դուրս թռավ հանկարծ եւ կոլումբոսների աչքերի առաջ գլորվելով պատշգամբ ելավ, եւ պատշգամբից, ինչպես Արարչի ափից, գլորվելով գնա՛ց, գնա՛ց, գնա՛ց ու, թրք մի, ջրի մեջ ընկավ հանկարծ... Եվ կոլումբոսները վերելից հեռու էին, եւ կոլումբոսիկները նույնպես հեռու էին, որովհետեւ, ահա, երկրագունդը դուրս թռավ հանկարծ դասագրքից եւ գլորվելով գնա՛ց, գնա՛ց ու ջրի մեջ ընկավ հանկարծ... Եվ, մինչ երեխաները հեռու էին զարմացած ամբողջ առջեւ, ջրափոսի ջուրը ծովի ջուր դարձավ հանկարծ, եւ ծովի մեջ հսկայական ձկներ շարվեցին, եւ երկրագունդը իրենց մեջքին առան, եւ երկրագունդը նրանց մեջքի վրա անշարժացավ... որովհետեւ այնուհետ, որտեղ դեռ հարկավոր է հավատալ Կոլումբոսին, երկրագունդը ամեն թույն նաեւ տափակ է...

Էջի խմբագիր՝ ԱՆՆԱ ԱՌՅԱՆ

